

Yeni Ekonomi ve Turizm

Mehmet ÖZDEMİR

Hürriyet gazetesinin 31 Aralık 1997 günkü yılın son manşeti "*İnsanlık bir yılda bir çağ atladı.*" şeklindeydi. Gazete bu manşeti kullanmasına neden olan buluşları teker teker sıralıyordu ve kullanılmış olan başlık son derece yerindeydi. Çünkü son bir buçuk asırdır bilimde

ve teknolojiye meydana gelen değişiklikler, insanlık tarihinin en muazzam buluşlarını kapsıyordu. Sanayi ihtilalini meydana getiren beş sihirli icat; 1765 James Watt'ın buhar makinasını icat etmesi, 1780'de Richard Arcwright'ın'ın bunu pamuk eğirme makinesine uyarlayarak fabrika sistemini başlatması, 1807'de Robert Fulton'un buharlı gemiyi ve 1820'de George Stephenson'un lokomotifini icat ederek ulaşım ihtilalini gerçekleştirmeleri ve 1845'de rotatif baskı makinesinin devreye girmesiyle sanayi devrimi tamamlanmış oldu.

Antropologlar insanın yer yüzündeki macerasını milyonlarca yıl geriye götürüyorlar. Ancak Mısır'da hiyeroglif yazısının M.Ö. 3200, Mezopotamya'da çivi yazısının M.Ö. 3400 yıllarında bulunduğunu düşünürsek, insanlık serüveninin ancak beş bin yıl kadarını bilebildiğimizi görüyoruz. İşte, beşbin küsur yıl bir yana, son yüzyıl içinde meydana gelen muazzam değişiklikler bir yana! İnsanlık tarihinin en muazzam aşaması Endüstri İhtilali ile başladı. Dikiş makinasının 1880'de icadından, 1853'de aspirinin bulunuşundan, 1905'de Einstein'ın kuantum fiziği ile teknolojik dünyamızı biçimlendirmesinden, 12 Nisan 1961'de "*Uzaya ilk giden insan Yuriy Gagarin*" ve 21 Temmuz 1969'da "*Ay'da ilk insan Neil Armstrong*"a, 1973'de mini bilgisayara kadar giden yol; adeta her yıl bilim ve teknolojiye yüzyıllarca yıllık ilerlemeye neden oldu. Aklınıza gelen her büyük icat son yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. Sanayi ihtilali daha aradan bir buçuk asır geçmeden başka bir çağın başlamasına da neden oldu: Bilgisayar teknolojisine dayalı bilgi çağı! Belki de *Hürriyet* gazetesinin bahsettiğimiz başlığında kullandığı gibi, her yıl yeni bir çağ değerinde gelişmelere sahne olacak. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından beri uluslararası rekabeti belirleyen iki unsur görmekteyiz: Birincisi, bilgi düzeyimiz; ikincisi, bilgi rekabetimiz. Bu iki unsurda diğer ülkelerle eşitseniz uluslararası reka-

bette başarılı olma imkanınız var, değilseniz rekabet edemezsiniz. Rekabet edemezseniz ne olur? Bu yarışın ve rekabetin içinde olan ülkelere tâbî olursunuz.

Yeni Ekonomi

1990'lı yılların en önemli kavramlarından biri olan "*Yeni Ekonomi*"yi işte bu bilgi ekonomisi çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Bu kavramın birçok tanımı var, hatta olup olmadığı bile tartışılıyor. Soruların önde geleni dünyada yeni bir sürece mi girildiği. Ekonomi bilimi açıklamalarının ötesine mi gidildi, Ekonomi yeni gelişmeleri açıklamakta yetersiz mi kalıyor, yoksa herşeyin değişmeye başladığı yeni bir döneme mi giriyoruz? Görüldüğü gibi tartışma alanı bu kadar geniş. Bu tartışmaların odak noktası ise ABD ekonomisinin son on yılda gösterdiği büyüme. Bu büyüme hem on yıllık kesintisiz bir büyüme, hem de oldukça yüksek hızda. Özellikle bu on yılın son dört yıllık döneminde ortalama büyüme hızı %4,25 oranına ulaştı ve ABD gibi gelişmiş bir ekonomi için bu çok yüksek bir hız. Bugünlerde Amerikan ekonomisi gayri safi yurt içi hasıla olarak 10.000 milyar dolara yaklaştı. Bu nedenle ekonominin % 4,25 büyümesi yılda 425 milyar dolarlık bir artış getiriyor. Bu oldukça etkileyici bir büyüklük ve bunun daha düşük bir büyüme döneminin ardından gerçekleşmesi dikkat çekici. Ekonomi teorilerine göre on yıldan daha kısa bir süre içinde devresel değişiklikler olması beklenirdi, devre uzadıkça yatırımların düşmesi özellikle katma değer yoğun yatırımların azalması gerekirdi; bunlar olmadı ve tam tersine yatırımlar arttı. Daha önemli olarak ekonomik büyüme evrelerinde belirli bir aşamadan sonra kaçınılmaz olarak verimlilik artışının düşmesi gerekirdi. Ancak ABD ekonomisinde bu durum da gözlenmedi, tam tersine bu sürecin ikinci yarısında (1996-2000 yılları arasında) verimlilik artışı çok yüksek boyutlara ulaştı¹.

Yeni Ekonomi ve Globalleşme

Bu süreci incelemek için önde gelen diğer ekonomilere de göz atmak gerekiyor. Alman ekonomisi de görece olarak yükselen bir büyüme gösterdi. Fransız ekonomisi de yüksek bir büyüme hızına ulaştı. Avrupa'da işsizlik de azaldı. Bu göstergeler, bu ekonomilerdeki ortak yapıları soruşturmak için yeterli. Bu göstergeler için OECD'nin "*bilgi ekonomileri*" diye tanımladığı ekonomilerin özelliklerine göz atmak

¹ Işık, Y. (2001). Küreselleşme Bilgi Teknolojisi, Yeni Ekonomi Kavramları ve İçerikleri, *Yeni Ekonomi El Kitabı*. Der.: Ali Tarhan, Ankara: TCMB yayını: 1-7

gerekir. OECD, bu ekonomilerin ekonomilerinin önemli bir bölümünde gayri safi yurt içi hasıla içerisinde bilgiye dayalı olarak tanımlanan faaliyetlerin yaklaşık %50'yi bulduğunu belirtiyor. Bu göstergelerin bazıları şöyle sıralanabilir. İlk olarak, yatırım ve teknoloji düzeyinde hem büyüklük olarak hem de nitelik olarak ortaya çıkan belirgin özellikler vardır. İkinci olarak, bu süreçte uluslararasılaşma, küreselleşme, diğer ekonomilerle iç içe geçme ve dünya ekonomisinde entegrasyon alanlarında gözlemlenen gelişmeler vardır. Son olarak ise, ekonomiler bilgiye dayalı hale geldikleri için performans ve verimliliklerinde ortaya çıkması beklenen değişiklikler gerçekleşmektedir.

İletişim teknolojileri harcamalarının gayri safi yurt içi hasıla içindeki payı OECD ortalaması olarak %8 düzeyindedir. Hizmet sektörünün Ar-Ge harcamaları içindeki payı OECD ortalaması olarak %15 oranındadır. İmalat sanayiinde de Ar-Ge harcamaları yüksektir. İleri teknoloji sektörlerindeki Ar-Ge harcamaları ise OECD ortalaması olarak %20 civarındadır. Türkiye için bu oran %2,2'dir. Bu çerçevede Yeni Ekonomi'nin tanımına sermayenin küreselleşmesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artması ve Ar-Ge'nin uluslararasılaşması boyutlarını da ilave etmek gerekiyor. Özellikle Ar-Ge'nin uluslararasılaşması önemli bir gösterge.

Sonuç olarak; bilgiye dayalı üretim ve diğer ekonomik faaliyetlere dayanan mekanizmalar ve kurumların birlikte işleyişiyle bir yeni ekonomi/bilgi ekonomisi oluşuyor. Dünyada bugünden belirginleşen, giderek daha da hızlanacak olan bu süreç giderek daha karmaşık özellikler taşıyor.

Yeni Ekonomi ve Enformasyon Toplumu

Yeni ekonomi kavramı çerçevesinde en önemli gelişme teknolojik alanda görülmekte. Aslında bu konu o kadar önemli ki tüm dünya ekonomisini derinden etkileyebilecek bir güce sahip. Bilimsel gelişmenin ekonomik ve sosyal yaşam üzerindeki etkisi de son derece derin. Önümüzdeki yirmibeş yıllık bir süre içerisinde elimizdeki mevcut PC'lerin yaklaşık 1 milyon katı daha güçlü PC'ler elde etme olasılığı çok yüksek. Bu moleküler elektronik aracılığıyla gerçekleşebilir. Her on sekiz ayda bir mikro işlem kapasitesinin iki katına çıkacağı öngören Moore yasasının tıkanacağı düşünülürken, önümüzdeki dönemde bu sınırdan durulmayacağı görüşü ağırlık kazanmaya başladı. Daha da önemlisi, bu işlem kapasitesiyle hemen hemen her alanda bugün çözümünü hayal edemediğimiz problemleri çözmek mümkün olacak. Yeni malzemeler alanında da önemli geliş-

meler var, fakat bunlar şimdilik laboratuvar çalışmaları ile sınırlı. Onbeş yıl sonrasında ise Nanoteknolojinin gündeme gelmesi bekleniyor. Molekül ve atom düzeyinde belirli tür üretimlere imkan verebilecek. Nanoteknolojideki ilerlemeler gerçekleştiği takdirde birçok alanda üretim yapma şekli değişecektir. Tüm bunlar on-on beş yıl sonra tanınmayacak bir dünyayla karşı karşıya kalacağımızı gösteriyor.

Yeni Ekonomi , İnsan ve Toplum

Konu Yeni Ekonomi olunca şirket yöneticilerinden banka memuruna kadar uzanan geniş bir açılımdaki tüm insanların yeniden yapılanması sürecini düşünmek gerekiyor. Bu insanların ortak özelliği, iradelerinden bağımsız olarak gelişen, hatta kiminin iradesi dahilinde bile olsa bu iradeyi çok aşmış bir oranda değişen toplumsal koşul ve ortamlar içinde çalışmaya başlamaları. Neden; dünya ve ülkemizdeki iş süreçlerinde gerçekleşen dönüşümler. Bu dönüşümler içinde en önemli olanı ise kamusal alandaki bilginin saydamlıktan uzaklaşması ve ticaretin en önemli malzemesi haline gelmesidir. Bu aşamada "*Günümüz insanının sürdürmek zorunda bırakıldığı Amok koşusu içinde söz konusu bilgiyi yakalama şansı nedir?*" sorusunu sormak gerekiyor. Mavi-yakalılığı gereksiz kılan iş güvencelerinin çalışanlardan çekilip alınmasıyla insanların gelişmeler ayak uydurabilme süreci nasıl etkilendi? Çalışanlar olarak, teknolojik ilerlemenin geleceğimizi olumsuz etkilemeyeceğinden emin miyiz?

Cevaplar, dramatik bir şekilde, Yeni Ekonomi'nin temel sektörünün içinden geliyor: Yıkılmaz diye bilinen IBM'in, masaüstü piyasasındaki yanlış hesapları sonucu zarara girmesiyle, o güne dek emekliliğinden emin olarak çalışan nitelikli mühendislerin bir anda kendilerini eski bir New York bohem kahvesinde iş ilanlarına bakarken buluvermeleri. Aslında beklenen yanıt bu değildi, ancak yukarıda sözünü ettiğimiz "*iradeyi aşan gelişmeler*"e en iyi örnek de bu. Böyle bir travmanın çalışanların karakter ve ahlâkı üzerindeki nesnel etkilerini sezmek de zor olmasa gerek. Çağdaş toplumda, en büyük işletmeden en küçüğüne kadar uzanan bir yelpazede, bulanıklık ve belirsizlik ortamı içinde çalışan insanların "modern şirketlerde hizmet için ayrılmış onurlu bir yer kalmadığına" inanmaları kolaylaşıyor². Max Weber'in ünlü "*protestan çalışma ahlâkı*"na bu dönüşümlerle veda edildiğini görmek de önemli deneyim

² Sennett, R. (1998). *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*. W. W. Norton & Company..

olarak karşımıza çıkıyor. İnsanın en önemli özelliğinin adaptasyon olduğunu düşünürsek, bu sorunların da üstesinden gelebileceğimizi söyleyebiliriz. Ancak, problemlerin üstesinden gelemeyenlerin böylesine gelişmiş bir ekonomik yapı içinde kendilerine nasıl yer bulabilecekleri sorusu hâlâ açık kalmaya devam etmektedir.

Yeni Ekonomi ve Turizm

Turizm hareketlerini, toplam gelirin bir fonksiyonu olarak düşünmek hem yanlış olmaz hem de bu hareketlerin muhtemel seyrini anlamak için iyi bir gösterge elde etmiş oluruz. Bu nedenle Yeni Ekonomi'nin kişilerin gelirinde nasıl bir değişikliğe yol açtığını irdelemek gerekir. Düşünmemiz gereken ilk nokta Ekonomi biliminde "*servet etkisi*" olarak adlandırılan kavramdır. Bu kavrama göre, kişiler gelirlerinde bir yükselme olmasa bile servetlerinde bir artış hissederler veya bu duyguya kapılırlarsa harcamalarını yükseltirler. Bu konudaki en basit örnek, portföyleri borsada değer kazanan insanların hemen harcamalarını yükseltmeye başlamalarıdır. Yeni

ekonomi turizm hareketlerini bir yandan bu servet etkisi ile, diğer yandan gelişmiş ekonomilerde görülen hızlı milli gelir artışları ile beslemiştir. Bununla birlikte bu beslenmenin ne oranda Yeni Ekonomi ile ilişkilerden kaynaklandığını hassas olarak tesbit etme olanağı da yoktur.

Bununla beraber, turizmin gelişiminde önemli olan parametrenin reel gelirdeki artış olduğuna dikkati çekmek gerekir, çünkü servet etkisi bir ekonomi için iki tarafı da oldukça keskin bir kılıçtır. Şöyle ki, ekonomideki bir durağanlık aynı şekilde kişilerin kendilerini fakir hissetmelerine ve lüks buldukları harcamalarını azaltmalarına yol açabilir. Daha da önemlisi, bu gelişimin devam edeceği öngörülerini, bireylerin harcama planlarını uzun vadeli olarak da değiştirmelerine neden olur. Bu nedenle, Yeni Ekonomi'nin uzun dönemde turizm üzerindeki etkilerinin kesin ve devamlı olması, teknolojik gelişmenin ve buna dayalı servet artışı beklentilerinin de kesintisiz olması ile mümkündür.

25 Ekim 2001